
Вольга Трацяк (Варшава, Польшча)

МОЎНАЯ ПАЛІТЫКА ПОЛЬШЧЫ І БЕЛАРУСІ (УПЛЫЎ НА АЙКОНІМЫ ПОЛЬСКА-БЕЛАРУСКАГА ПАМЕЖЖА)

Język stanowi niezbędny i najdoskonalszy środek oraz konieczny warunek dostatecznego i skutecznego porozumiewania się członków określonej grupy etnicznej, celem wspólnej a owocnej działalności kształtującej jej historyczny byt, którego rozwój poprzez etapy różne treścią i zakresem dociera stopniowo do etniczno-terytorialnych formacji narodu i państwa.

Zenon Klemensiewicz [19, s. 3]

Пытанні моўнай палітыкі ў адносінах да айканімічных найменняў шырока абмяркоўваліся як польскімі (Аляксандра Цеслякова, Эва Вольніч-Паўлоўская, Эва Жэтэльска-Фелешка) так і беларускімі (Валянціна Лемцогава, Ігар Капылоў, Ірына Гапоненка) мовазнаўцамі. Патрэба ўзнаўлення дыскусіі па гэтай праблеме вынікае з сучаснай моўнай палітыкі Польшчы і Беларусі, якая вядзецца на ўзроўні заканадаўства і міжнародных пагадненняў гэтых краін.

Аб'ектам нашага аналізу з'яўляюцца афіцыйныя айконімы польска-беларускага памежжа. Тэрыторыя, вызначаная для аналізу, умоўна адносіцца да абшару, які ўключае: на тэрыторыі Польшчы — Аўгустоўскі, Бельскі, Гайнаўскі і Сакольскі паветы, на тэрыторыі Беларусі — Бераставіцкі, Ваўкавыскі, Гродзенскі, Зэльвенскі, Мастоўскі, Шчучынскі раёны Гродзенскай вобласці і Брэсцкі, Жабінкаўскі, Камянецкі, Кобрынскі, Маларыцкі і Пружанскі раёны Брэсцкай вобласці.

Мэта артыкула — знайсці адказы на наступныя пытанні: Што такое моўная палітыка? Як рэалізуецца моўная палітыка ў Польшчы і Беларусі? Які ўплыў моўная палітыка мае на айконімы польска-беларускага памежжа?

Моўная палітыка (агульныя палажэнні)

На пачатку 90-х гадоў XX стагоддзя Беларусь і Польшча, як і іншыя славянскія краіны, знаходзіліся ў сітуацыі сістэмнай трансфармацыі. Змена палітычнага ладу ў кожнай са згаданых краін абумовіла новы падыход да пытанняў моўнай палітыкі.

Рэалізацыя моўнай палітыкі ў дзяржаве поўнасю супадае з палітычнымі мэтамі кіруючай партыі (кіруючага ўрада), якая на аснове законаў, Кансты-

туцыі, адукацыйна-культурнай палітыкі і інш. можа ажыццяўляць свае, не заўсёды ўсвядомленыя задачы.

Само паняцце *моўная палітыка* (*polityka językowa*), па словах Адама Паўлоўскага: «... jest także podatne na instrumentalizację, co sprawia, że definiowanie jest różne, w zależności od miejsca, czasu i doraźnych potrzeb władzy» (цыт. па [21, с. 36]). Магчыма, таму стаўленне да тэрміна *моўная палітыка* сярод польскіх навукоўцаў на працягу доўгага часу выклікала крайне розныя рэакцыі, вельмі часта негатыўныя [21, с. 36–39].

Адна з першых сучасных польскіх фармулёвак, якая раскрывае значэнне паняцця *моўная палітыка*, належыць мовазнаўцу Валерыю Пісарэку, які вылучае чатыры галоўныя пункты: «1. że jest ona (моўная палітыка. — *B. T.*) częścią działań kulturalnych polityki państwa i in. podmiotów, 2. że reprezentuje wartości narodowe, ale też ekonomiczne, 3. że w tej polityce znajdują się określone składniki polityki informacyjnej państwa, 4. że spośród wielu funkcji języka szczególnie zainteresowanie budzi funkcja integracyjna, dopingująca i kulturotwórcza» [22, с. 13–18]. Даследчык акрэслівае асноўныя напрамкі развіцця мовы, адпаведныя сучаснай глабальнай сітуацыі.

Сваю дэфініцыю тэрміна прапануе таксама Станіслаў Гайда. Паводле яго, *моўная палітыка* — гэта «ogół podejmowanych w pewnej społeczności działań nakierowanych na kształtowanie jej sytuacji językowej (systemu językowego i jego funkcjonowania, świadomości językowej, stosunku między językiem własnym a innymi, czynników determinujących zachowanie języków itp.)» [17, с. 38].

Як заўважае Уладзіслаў Любас, пастаноўка мэт моўнай палітыкі і іх рэалізацыя мае непасрэднае адлюстраванне ў нацыянальнай палітыцы, якая вядзецца дзяржавай [21, с. 44]. Назіраецца наступная залежнасць. Моўная палітыка таталітарных дзяржаў, у пераважнай большасці выпадкаў, імкнецца да дамінацыі адной мовы (пануючай дзяржавы, буйнейшай, больш развітай, з трывалай гістарычнай спадчынай, высокай развітай культурай). У той час краіны з дэмакратычнай палітычнай сістэмай (у пераважнай большасці) дбаюць аб раўнапраўным карыстанні ўсіх моў, якімі паслугоўваюцца грамадзяне гэтых краін [21, с. 44]. У дэмакратычных краінах, дзе законам прадугледжваецца адна дзяржаўная мова, гарантуецца свабоднае карыстанне нацыянальнымі і рэгіянальнымі мовамі меншасцяў, асабліва на лакальным камунікацыйным узроўні.

Такім чынам, моўная палітыка мае на ўвазе пэўны пералік праграмных палажэнняў, скіраваных на захаванне, дбаласць і развіццё мовы як аднаго з найважнейшых элементаў нацыянальнай культуры. Як кожная грамадская дзейнасць, моўная палітыка павінна быць выразам грамадскага і культурнага палілогу з усімі састаўнымі элементамі гэтай сістэмы камунікацыі [21, с. 14]. Само паняцце моўная палітыка мы (за У. Любасам) разглядаем у адарванасці ад *палітыкі sensu stricto*, разумеем як лінгвістычны падыход, скіраваны на

адмысловую і самастойную ідэалізацыю [21, с. 14]. Паводле класікаў тэорыі Эйнара Хаўтгена (Einar Haugen) і Ральфа Купера (Ralph Cooper), моўная палітыка засяроджваецца на трох галоўных аспектах: 1) планаванне статусу; 2) планаванне корпуса; 3) планаванне праграмы рэалізацыі і яе распаўсюджвання (цыт. па [21, с. 14]).

Моўная палітыка Польшчы

Статус польскай мовы ў Польшчы не патрабуе дадатковых тлумачэнняў. Гэта адзіная дзяржаўная мова, якая абслугоўвае ўсе сферы жыцця. І, нягледзячы на розныя гістарычныя і палітычныя змены, на працягу многіх стагоддзяў яна здолела захаваць бесперапыннае развіццё.

Задачы моўнай палітыкі Польшчы заўсёды былі скіраваны на захаванне статусу і чысціні нацыянальнай мовы: «W Polsce [...] celem (zwykle niepisany) polityki językowej była obrona języka narodowego przed obcą konkurencją; tak było od wieku XIII aż do końca drugiej wojny światowej. Po 1945 roku na czoło polskiej polityki językowej wysunęła się troska o jakość polszczyzny i obrona jej odmiany ogólnej przed gwaryzmami, prowincjonalizmami, egzotyzmami żargonowymi i obscenami. W latach osiemdziesiątych celem polityki językowej miało być z jednej strony pielęgnowanie politycznie ograniczonej integracji narodowej, z drugiej zaś — integracji w ramach społeczności regionalnych z ich odrębnościami, a więc idei zgodnego współistnienia dialektów i języka ogólnego» [22, с. 19]. У канцы 90-х гадоў XX стагоддзя, у часы падрыхтоўкі Польшчы да ўступлення ў Еўрапейскі саюз, пытанні мовы пачалі разглядацца па-новаму, згодна з законапалажэннямі і палітыкай ЕС.

Уступленне Польшчы ў Еўрапейскі саюз у 2004 годзе было абумоўлена пэўнымі абавязальствамі, у тым ліку ратыфікацыяй шэрагу дакументаў, якія рэгулявалі моўную палітыку дзяржавы. У 1992 годзе членамі Савета Еўропы быў прыняты дакумент *Еўрапейская хартыя рэгіянальных моў і моў меншасцяў* (*European Charter for Regional or Minority Languages*) (далей *Еўрапейская хартыя моў*), ратыфікаваны Польшчай у 2009 годзе. Галоўнай мэтай дакумента з'яўляецца абарона нацыянальных моў меншасцяў, якія з'яўляюцца недзяржаўнымі. Распрацоўка і зацвярджэнне *Еўрапейскай хартыі моў* па пытаннях моў меншасцяў мае вялікае значэнне. Прыняцце гэтага дакумента гарантуе фундаментальныя правы чалавека, яго права на выбар мовы і на карыстанне ёю ў прыватным жыцці. У *Еўрапейскай хартыі моў* падкрэсліваецца:

«Абарона гістарычных рэгіянальных моў або моў меншасцяў у Еўропе ў той час, калі некаторым з іх пагражае знікненне, з'яўляецца ўкладам у захаванне і развіццё нацыянальнага і культурнага багацця» [16].

Ратыфікацыя *Еўрапейскай хартыі моў* накрэсліла зусім новы падыход да моўнай палітыкі Польшчы. Пытанні, якія да гэтага часу знаходзіліся «на

перыферыях зацікаўлення польскай моўнай палітыкі» [21, с. 53], пачалі быць ключавымі. На першым плане з'явіліся пытанні шматмоўнасці ў камунікацыйнай прасторы, а таксама аднолькавыя правы для ўсіх моў меншасцяў [21, с. 53].

На тэрыторыі Польшчы пражываюць нацыянальныя меншасці: армянская, беларуская, літоўская, нямецкая, расійская, славацкая, украінская, чэшская, яўрэйская і этнічныя меншасці: караімскае, лэмкоўскае, татарскае, цыганскае.

Ажыццёўленне гарантый *Еўрапейскай харты моў* у Польшчы адбываецца на аснове «Закона аб нацыянальных і этнічных меншасцях і рэгіянальных мовах». Тут варта падкрэсліць, што не толькі законы Еўрапейскага саюза выступаюць у абарону нацыянальных моў меншасцяў. Міжнароднае супрацоўніцтва, якое адбываецца ў рамках Арганізацыі Аб'яднаных Нацый, таксама засяроджвае асаблівую ўвагу на абароне культурнай спадчыны і правах нацыянальных меншасцяў. Адным з асноўных элементаў абароны нацыянальных меншасцяў з'яўляецца гарантыя выкарыстання ўласнай мовы ў сітуацыях афіцыйных зносін, у тым ліку выкарыстанне геаграфічных назваў на сваёй мове [27, с. 228].

Моўная палітыка Беларусі

Спецыфіка моўнай сітуацыі Беларусі — існаванне дзвюх дзяржаўных моў: беларускай і рускай — прычынілася да моўнай дыспарорцыі, у якой руская мова стала асноўным сродкам зносін ва ўсіх сферах жыцця, а беларускай пагражае знікненне.

На такое становішча беларускай мовы складваецца некалькі фактараў, і ўсе яны матываваныя палітычна. Па-першае, да сёння адчуваюцца вынікі ранейшай моўнай палітыкі СССР. У 1930–1980-я гг. у Беларускай ССР руская мова займала вядучае месца, хаця была не адзінай дзяржаўнай¹. Яе пазіцыя была абумоўлена прыналежнасцю да аднаго з найбольш колькасных народаў Еўропы, з багатай гісторыяй і літаратурнай традыцыяй, а таксама ролямі, якія прыпісваліся рускай мове ў СССР: агульнадзяржаўнай і ідэалагічна-палітычнай прапаганды [21, с. 150]. Беларуская мова ў гэты перыяд была выціснута з грамадскага ўжытку [3, с. 182]. Па-другое, дзяржаўная палітыка незалежнай Беларусі, асабліва пачынаючы з 1994 года і да сёння, не спрыяе развіццю нацыянальнай мовы, аддаючы перавагу ў афіцыйных, адміністрацыйных і юрыдычна-прававых зносінах рускай мове. Вялікай перашкодай для развіцця беларускай мовы пасля распаду СССР з'яўляецца, як і раней, знаходжанне ў

¹ Арт. 21. Канстытуцыі БССР: «В государственных и общественных учреждениях и организациях Белорусской Социалистической Советской Республики устанавливается полное равноправие белорусского, еврейского, русского и польского языков». URL: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=2051>.

адзінай з Расіяй інфармацыйнай прасторы [12, с. 177]. Зацікаўленне нацыянальнай мовай сярод карэннага этнасу Беларусі знаходзіцца на вельмі нізкім узроўні, і, як адзначала Ніна Мячкоўская ўжо пятнаццаць гадоў таму, «усё, што пішацца і апавядаецца па-беларуску, утварае *рэгіянальную субкультуру*, выспу ў рускамоўнай інфармацыйнай прасторы, малацікавую для большасці спажываюць» [12, с. 177–178], гэта застаецца актуальным да сёння.

На пачатку 90-х гадоў, у новай рэчаіснасці вельмі аптымістычна зарысавалася становішча беларускай мовы ў незалежнай Беларусі. Яшчэ да распаду СССР, на хвалі новай камуністычнай ідэалогіі — перабудовы, якая рэалізавалася з 1987 да 1991 года і асноўвалася на рэформах палітычнага і эканамічнага характару, з'явілася магчымасць пераасэнсавання нацыянальных каштоўнасцяў, у тым ліку і моўнай сітуацыі. У студзені 1990 года быў прыняты закон «Аб мовах у Беларускай ССР», у якім беларускай мове адводзіўся статус адзінай дзяржаўнай, а руская мова кваліфікавалася ў законе як «мова міжнацыянальных зносін народаў Саюзу ССР» [11]. Прыняцце закона, між іншым, было спробай выратавання і павышэння статусу беларускай мовы. Асобныя артыкулы дакумента значна пашыралі сферу выкарыстання беларускай мовы, што ў перспектыве мела паслужыць шырокаму ўжыванню нацыянальнай мовы і пераходу яе з «мовы меншасці ў мову большасці» [11].

Выпрацоўка і арганізацыя моўнай палітыкі дзяржавы была нечым зусім новым. Таму, як піша на сваёй старонцы Таварыства беларускай мовы: «выканаўчая ўлада палічыла магчымым выкарыстаць інтэлектуальныя рэсурсы грамадскай арганізацыі, якая мела пэўны багаж ведаў у гэтай галіне, — Таварыства беларускай мовы (ТБМ), заснаванага ў чэрвені 1989 году» [11]. Тагачаснае разуменне моўнай палітыкі было арыентаванае на распрацоўку юрыдычна-прававых нормаў у галіне моўных зносін [3, с. 181]. Рыхтаваліся і зацвярджаліся праграмы развіцця беларускай і іншых моў у БССР, а таксама быў запланаваны цэлы шэраг мерапрыемстваў, кіраваных на рэалізацыю беларускай моўнай палітыкі.

Пасля прыняцця Канстытуцыі незалежнай Рэспублікі Беларусь у 1994 годзе беларуская мова набыла статус адзінай дзяржаўнай, ужыванне рускай мовы зводзілася да свабоднага выкарыстання, на якой маглі адбывацца міжнацыянальныя зносіны¹. Змена ўлады пасля першых прэзідэнцкіх выбараў у 1994 годзе, а таксама змена напрамку дзейнасці беларускай дзяржавы — вяртанне да пабудовы саюзнай дзяржавы з Расіяй — абумовілі працэсы запавольвання адраджэння нацыянальнай мовы. Дадатковай перашкодай для яе адбудовы стаў праведзены ў 1995 годзе рэферэндум, у якім большасць насельніцтва Беларусі выступіла за дзве дзяржаўныя мовы: беларускую і рускую. «Воля народа» была зацверджана Канстытуцыяй Рэспублікі Беларусь.

¹ Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь. URL: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=2091>.

У сусветнай цывілізацыі вядомы адзіночныя выпадкі «заядбанна дзяржаўных моў пры захаванні дзяржавы, затое гісторыя сведчыць, што мовы знікаюць, калі выходзяць з ужытку ў грамадскіх сферах жыцця» [3, с. 181]. Як было згадана вышэй, пазіцыя рускай мовы настолькі моцна ўкаранілася ў беларускім грамадстве, што канкураваць з ёю беларускай мове вельмі цяжка. Бясспрэчным застаецца факт, што пакуль беларуская мова не будзе мовай афіцыйных зносін, не будзе разглядацца як прыярытэтнае пытанне дзяржаўнай дзейнасці — на ўзроўні грамадства такая патрэба таксама не ўзнікне.

Моўная палітыка ў дачыненні да айконімаў польска-беларускага памежжа

Як вядома, уласныя найменні характарызуюцца цэлым спектрам разнародных назваў, якія залежаць ад прыналежнасці да канкрэтнага аб'екта (назвы населеных пунктаў, уласныя асабовыя імёны, геаграфічныя назвы, назвы шэрагу аб'ектаў, якія з'яўляюцца вынікам працы чалавека) [23, с. 212]. Асноўная, але не адзіная функцыя ўласных найменняў — ідэнтыфікацыйная. У сітуацыях раскрыцця зтымалагічнага або канатацыйнага сэнсу найменне можа выкарыстоўвацца, між іншым, у функцыі сімвалічнай, палітычнай або рэкламнай. Менавіта таму тапанімічныя найменні, асабліва айконімы і ўрбонімы, больш за іншыя ўласныя назвы падатлівыя на кан'юнктурныя (палітычныя) змены.

Польшча. Першым польскім дакументам, які рэгуляваў выкарыстанне і перайменаванне тапанімічных назваў, быў Закон, зацверджаны Прэзідэнтам Рэчы Паспалітай, ад 24 кастрычніка 1934 года «O ustaleniu nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych oraz o numeracji nieruchomości» (Dz. U.1934, nr 94, poz. 850). На працягу шэрагу гадоў гэты дакумент неаднаразова змяняўся, а ў 2003 годзе быў заменены Законам «O urzędowych nazwach miejscowości i obiektach fizjograficznych», на аснове якога ўстанаўліваюцца ўсе назвы жылых і нежылых населеных пунктаў, іх частак і назвы ўсіх фізіяграфічных аб'ектаў¹. У законе, між іншым, акрэсліваюцца спосабы і парадак ажыццяўлення змен і ліквідацыя адміністрацыйных назваў населеных пунктаў, іх частак і назваў фізіяграфічных аб'ектаў, а таксама акрэсліваецца праца Камісіі па назвах населеных пунктаў і фізіяграфічных аб'ектаў (Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych) і спосабы ўсталявання і абвясчэння афіцыйных спісаў назваў населеных пунктаў і іх частак і фізіяграфічных аб'ектаў ды інш. Найноўшым дакументам, згаданым вышэй, у якім гарантуецца абарона нацыянальных і этнічных моў меншасцяў, у тым ліку магчымасць выкарыстання традыцыйных геаграфічных найменняў побач з афіцыйнымі польскімі

назвамі на табліцах дарожных знакаў, з'яўляецца «Закон аб нацыянальных і этнічных меншасцях і рэгіянальных мовах» (Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. O mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz. U. Nr 17, poz. 141, z późn. zm.)).

Ажыццяўленне вышэйпералічаных законаў, незалежна ад перыяду іх прыняцця, рэалізавалася згодна з палітычнымі мэтамі кіруючай улады. Так, напрыклад, польскія традыцыйныя айконімы, якія дзейнічалі да 1939 года, былі заменены на больш адпаведныя камуністычнаму дыктату, пасля 1989 года зноў пераменены на традыцыйныя або новыя [24, с. 512]. Пачынаючы з канца 40-х гадоў XX стагоддзя аж да сёння пытанні стандартызацыі ўласных найменняў на тэрыторыі Польшчы застаюцца актуальнымі. Як адзначае Эва Вольніч-Паўлоўская, працы па стандартызацыі і ўпарадкаванні польскіх геаграфічных найменняў усё яшчэ заслугоўваюць асаблівай увагі. Па словах даследчыцы, за апошнія сто гадоў польскія айконімы змяняліся некалькі разоў запар, прычым адбывалася гэта найчасцей па ініцыятыве «зверху», а не натуральным шляхам [27, с. 224].

Тапанімія польска-беларускага памежжа, унаследаваная ад расійскай адміністрацыі, на хвалі агульнанацыянальнай палітыкі ПНР часткова трапіла пад працэсы асіміляцыі. Блізкія па гучанні, напісанні і значэнні беларускага паходжання назвы адміністрацый «падганяліся» пад польскія найменні. Рэгістрацыя айконімаў найчасцей праводзілася без праверкі гістарычных форм, што неаднаразова прыводзіла да скажэння ранейшай матывацыі і значэння айконімаў. Так з'явіліся формы сучасных назваў населеных пунктаў, прыведзеных для прыкладу ніжэй у супастаўленні з ранейшымі варыянтамі:

| Сучасны варыянт | Гістарычны варыянт |
|-----------------|-------------------------|
| Biały Ług | Biały Łuh |
| Długi Ług | Długi Łuh // Dolhi Łuh |
| Dobrowoda | Dobrywoda |
| Górny Gród | Hurynow Hrud |
| Gredele | Hredele |
| Gregorowce | Hryhorowce |
| Grodzisk | Horodzisko |
| Grudki | Hrudki |
| Kruglany | Kruhłany |
| Orzechowicze | Orechwicze//Orechowicze |

Змены назваў прыводзілі не толькі да зацірання лакальных асаблівасцяў анамастыкону, яны пераасэнсоўвалі змястоўнасць многіх найменняў. Напрыклад, у назве *Biały Łuh* — сучаснай *Biały Ług*, матываваная беларускім апелятывам *łuh* (луз) фанетычная змена паўплывала на значэнне наймення, якое, праўдападобна, было галоўным фактарам матывацыі, акрэслівала геаграфі-

¹ Standaryzacja nazw geograficznych Polski. URL: http://ksng.gugik.gov.pl/standar_nazw_geo_pl.php.

чнае становішча мясцовасці. Беларускі *луг* адпавядае значэнню ‘сенажаць, пераважна заліўная, пакрытая шматгадовай травяністай расліннасцю’, у той час польскі апелятыў *lug* сучасна мае значэнне ‘nazwa zwyczajowa wodnych roztworów wodorotlenków: potasu — *lug potasowy*; sodu — *lug sodowy*; środek wybielający, zawierający *lug sodowy*’ [25, с. 74], а ў старапольскай мове адпавядаў значэнням ‘*tokradla, bagno, jezioro; gaj*’ [26, с. 128]. Форма *Biały Lug* у польскіх спісах мясцовасцей рээструецца з 1938 г., пасля ў 1962 г., 1967 г., 1982 г. аж да сёння. Па такому ж прыцыпу былі зменены назвы *Długi Luh* (гістарычная *Dolhi Luh*) на *Długi Lug* (з 1962 г.), *Kozłowy Luh* на *Kozłowy Lug* (з 1962 г.), *Wroni Luh* на *Wroni Lug* (з 1962 г.).

Назва *Hurynow Hrud* — сучасная *Górny Gród* двойчы перайначаная. Па-першае, *hrud* і *gród* адпаведна суадносяцца з ‘невялікая горка, узгорак’ і ‘dawniej: osada obronna; ośrodek władzy lokalnej’. Па-другое, *Hurynow* утварылася ад антрапоніма *Гурынаў*, а не ад прыметніка *górný* ‘верхні’.

Частка найменняў, як відаць на прыкладах, была асіміляваная фанетычна:

- рэалізацыя выбухнога *g* на месцы заднеязычнага фрыкатыўнага *h*: *Hredele* — *Gredele*, *Hryhorowce* — *Gregorowce*, *Horodzisko* — *Grodzisk*, *Hrudki* — *Grudki*, *Kruhłany* — *Krugłany*;
 - рэалізацыя *rz* на месцы ўсходнеславянскага мяккага *r*: *Orechwiczell*/*Orechowicze* — *Orzechowicze*;
 - пад уплывам польскай мовы наступіла змена адкрытага склада на закрыты: *Horodzisko* — *Grodzisk*.
- Частка айконімаў была адаптаваная лексічна:
- *Dolhi Luh* (у аснове беларускі апелятыў *доўгі*) — *Długi Lug* (у аснове польскі апелятыў *dlugi*);
 - *Hryhorowce* (у аснове беларускае асабовасе імя *Рыгор*, а дакладна вытворнае ад яго *Грыгор*) — *Gregorowce* (у аснове, магчыма, лацінскае асабовасе імя *Gregorius*).

На аналізаванай тэрыторыі польска-беларускага памежжа, па словах прадстаўніка беларускай меншасці Яраслава Яновіча, за перыяд з 1921 па 2004 год было спаланізвана некалькі соцень афіцыйных найменняў [18]. Асабліва істотныя змены адбываліся ў перыяд 1918–1982 гг. Прадстаўнікі беларускай меншасці з падтрымкай беларускіх таварыстваў і саюзаў рознага тыпу на працягу доўгіх гадоў прыкладалі шмат намаганняў, каб вярнуць традыцыйныя назвы сваім мясцовасцям. З гэтымі фактамі можна азнаёміцца ў кніжным выданні Яраслава Яновіча «Likwidacja oficjalnego nazewnictwa miejscowości Białostoczczyzny pochodzenia białoruskiego przez administrację rządową w latach 1921–2004». З дакументаў, сабраных у кнізе, вынікае неаднаразовае парушэнне закона «O ustaleniu nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych oraz o numeracji nieruchomości» ў дачыненні да традыцыйных назваў Беласточчыны. Змены найменняў не былі абвешчаныя ў дзённіку «Monitor Polski», так, як гэта было прадугледжана законам, а таксама не кансультаваліся з жыхарамі адпа-

ведных мясцовасцей. Спробы вяртання традыцыйных варыянтаў найменняў прадстаўнікамі беларускай меншасці засталіся безвыніковымі аж да сёння.

Вырашэнне актуальных пытанняў аб найменнях выклікае не меншая цяжкасці. На аснове «Закона аб нацыянальных і этнічных меншасцях і рэгіянальных мовах», які ўвайшоў у сілу ў 2005 годзе, у прадстаўнікоў нацыянальных і этнічных меншасцяў з’явілася магчымасць увядзення двухмоўных назваў на табліцах дарожных знакаў. Пра гэта гаворыцца ў арт. 12.1.2 дакумента, там жа ўводзіцца паняцце «дадатковай традыцыйнай назвы мясцовасці і вуліц», для якіх існуе магчымасць выкарыстання такога варыянта побач з адміністрацыйнай назвай, але толькі на абшарах, дзе ад агульнай колькасці жыхароў пражывае больш за 20 % прадстаўнікоў нацыянальнай меншасці¹.

Магчымасць выкарыстання айконімаў на мове меншасці побач з афіцыйнымі польскімі назвамі мае характар сімвалічны, адыгрывае важную ролю ў самаідэнтыфікацыі нацыянальнай супольнасці і яе інтэграцыі [20, с. 13], мае вялікае эмацыянальнае значэнне.

Увядзенне і зацвярджэнне двухмоўных назваў адбываецца ў супрацоўніцтве Камісіі па назвах населеных пунктаў і фізіяграфічных аб’ектаў з працай экспертаў (вельмі часта лакальных дарадцаў). Як слухна падкрэслівае Аляксандра Цеслякова, «trzeba zdawać sobie sprawę, że uzus nie zawsze równa się tradycji» [15, s. 218]. Істотным для мовазнаўцаў з Камісіі па назвах населеных пунктаў і фізіяграфічных аб’ектаў, а таксама для экспертаў па гэтых пытаннях з’яўляецца зацвярджэнне адпаведнага для мясцовай супольнасці варыянта наймення: мясцовага, дыялектнага ці нарматыўнага (так як гэта прынята для польскіх айконімаў) [27, с. 231]. Апрача гэтага, экспертамі прымаецца рашэнне графічнага афармлення назвы.

На сённяшні дзень (дадзеныя з 5 красавіка 2016 г.) на тэрыторыі Польшчы ўвядзены дадатковыя назвы для 1221 населенага пункта і яго частак, якія знаходзяцца ў 58 гмінах. Дадатковыя назвы з’явіліся на беларускай, кашубскай, літоўскай, лэмкоўскай і нямецкай мовах².

У студзені 2011 года гміна Орля Бельскага павета Падляшскага ваяводства для 26 мясцовасцей увяла дадатковыя назвы на беларускай мове. З беларускімі формамі назваў згаджаюцца не ўсе жыхары гміны. У іх ацэнцы, толькі 9 з 26 зацверджаных беларускіх найменняў адпавядаюць традыцыйным варыянтам. Назвы, запрапанаваныя экспертамі-лінгвістамі і Камісіяй па назвах населеных пунктаў і фізіяграфічных аб’ектаў, не гучаць ані па-беларуску, ані «па-своему» [13, с. 265].

Мэта ўвядзення «Закона аб нацыянальных і этнічных меншасцях і рэгіянальных мовах» і магчымасці, стварэння ім, здаецца, перадусім скіраваны

¹ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (nr 17, Warszawa, dnia 31 stycznia 2005 r. Pozycja 141, art. 12, pkt. 6). URL: <http://dziennikustaw.gov.pl/D2015000057301.pdf>.

² URL: <http://ksng.gugik.gov.pl/nwjmwp.php>.

на зображэнне той нацыянальнай спадчыны, якая захоўваецца на лакальным узроўні, у мясцовасцях, унесеныя у Афіцыйны рэестр гмін. Прадстаўнікі беларускай меншасці рэальна баяцца прыпісання ім зусім чужых назваў, якія нічога не значаць. Паводле іх, лепш афіцыйная польская назва, да якой яны ўжо паспелі прызвычаіцца, чым незразумелае найменне, тым больш, што ў кантактах з мясцовым жыхарствам і так выкарыстоўваецца «свой» варыянт, на лакальнай гаворцы.

Магчымасць увядзення двухмоўных польска-беларускіх назваў населеных пунктаў увесь час з'яўляецца актуальнай для чатырох гмін, дзе пражывае больш за 20 % ад агульнай колькасці насельніцтва прадстаўнікоў беларускай меншасці: гарадской гміны Гайнаўка ды сельскіх гмін Гайнаўка, Нараўка і Чыжы. Як толькі іх жыхары выступаць з ініцыятывай аб увядзенні двухмоўных назваў, то, згодна з законам, далучацца яны да папярэдніцы змен — гміны Орлі¹.

Такім чынам, на аснове разгледжанага матэрыялу можна канстатаваць, што моўная палітыка, якая вядзецца ўнутрыдзяржаўным заканадаўствам Польшчы, а таксама на аснове міжнародных пагадненняў, мае непасрэды ўплыў на афіцыйныя назвы населеных пунктаў. На сённяшні дзень многія тапанімічныя пытанні застаюцца яшчэ не вырашанымі. Варта, аднак, памятаць, што моўная палітыка ў адносінах да ўласных найменняў павінна праводзіцца не толькі згодна з унутранай палітыкай краіны, міжнароднымі дагаворамі, але таксама з разуменнем гісторыі [15, с. 219].

Беларусь. На форму і змест сённяшніх беларускіх айконімаў мелі ўплыў розныя палітычныя падзеі. У адным са сваіх артыкулаў Валянціна Лемціогава трапна ацэньвае сітуацыю беларускай айканіміі: «На вялікі жаль, беларускай тапаніміі (у першую чаргу айканіміі) давялося падзяліць лёс нашага народа, яго мовы, культуры, што не магло не адбіцца адмоўна на яго стане. Кожны раз, калі беларуская мова падпадала пад забарону, беларуская айканімія прымуова мяняла сваё нацыянальнае аблічча на іншамоўнае» [10, с. 12]. Асабліва істотныя змены, якія паўплывалі як на структурнае, фанетычнае, так і графічнае пераафармленне найменняў, зазначае даследчыца, адбыліся ў часы Рэчы Паспалітай, а пасля замацаваліся расійскай канцылярыяй [10, с. 12–13].

У часы Савецкага Саюза на хвалі палітычнай прапаганды, беларуская айканімія была пададзена чарговай хвалі скажэння — сотні беларускіх айконімаў былі перайменаваныя на больш адпаведныя камуністычнай ідэалогіі. Асабліва інтэнсіўныя працэсы дэнамінацыі адбываліся ў 20-я і 60 гады XX ст. У гэты перыяд у Беларусі было зменена звыш 900 найменняў [8, с. 72]. Пад перайменаванне траплялі найменні, якія адлюстроўвалі беларускую гістарычную самабытнасць, матываваныя тыпамі старажытных паселішчаў (*Маёнтах*),

¹ Праблематыка моўнай палітыкі ў дачыненні да беларускай меншасці абмяркоўвалася таксама ў публікацыях Ніны Баршчэўскай [2; 14].

рамёстваў (*Гута*), зніклымі імёнамі (*Асінаўка, Давыдаўчычына, Міцькі*), мянушкамі (*Калеснікі*) і прозвішчамі першых пасяленцаў або заснавальнікаў мясцовасцей (*Ханявічы*) [8, с. 72]. Замест іх з'явіліся новыя, беззмястоўныя назвы тыпу: *Акцябр, Дзяржынск, Дружба, Кірава, Пешамайская, Чырвоны Сцяг* і г. д.

На хвалі палітыкі перабудовы, а затым згодна з задачамі моўнай палітыкі, развіцця беларускай мовы і іншых нацыянальных моў у незалежнай Беларусі ў 1991 годзе пры Акадэміі навук стварасца Рэспубліканская тапанімічная камісія. Прыярытэтнымыя задачы, якія вызначае сабе гэты навукова-кансультацыйны цэнтр, — гэта адраджэнне, захаванне і ўпарадкаванне беларускай айканіміі як важнай часткі гістарычна-культурнай спадчыны беларусаў.

Хаця Беларусь не прыступіла да ратыфікацыі дакумента *Еўрапейскай харты рэгіянальных моў і моў меншасцяў*, які мае на мэце рэалізацыю новай «еўрапейскай ідэі» партнёрскага суіснавання моў, усё гэтыя гарантыі рэгулююцца Канстытуцыяй Рэспублікі Беларусь, а таксама Законам Рэспублікі Беларусь ад 13.07.1998 «Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь» (са змяненнямі і дапаўненнямі на 1 студзеня 2014 г.).

На аснове Закона «Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь» рэгулююцца галоўныя палажэнні моўнай палітыкі дзяржавы. У прэамбуле закона адзначаецца, што «Закон аб мовах мае на мэце ўрэгуляванне адносін у галіне развіцця і ўжывання беларускай, рускай і іншых моў, якімі карыстаецца насельніцтва рэспублікі ў дзяржаўным, сацыяльна-эканамічным і культурным жыцці» [7].

У Артыкуле 32 «Мова назваў», які змяшчаецца ў 5 главе Закона, гаворыцца, што ўсе тапанімічныя назвы ў Рэспубліцы Беларусь даюцца на беларускай або рускай мове, таксама «назвы геаграфічных аб'ектаў, якія знаходзяцца па-за межамі Рэспублікі Беларусь, даюцца на беларускай або рускай мове ў адпаведнасці з традыцыяй, а новыя — у транскрыпцыі з мовы арыгіналу» [7]. Незразумела, чаму ў сувязі з дзяржаўным двухмоўем у дачыненні да ўласных геаграфічных назваў існуе альтэрнатыва беларускай або рускай мовы. У такой сітуацыі тапанімічныя найменні павінны давацца на абедзвюх мовах, якія маюць роўны статус дзяржаўных. Як паказала практыка, двухмоўе ў тапанімічных назвах прычынілася да вялікай колькасці недарэчных сітуацый, было звязана з ізрагам памылак¹, якія патрабавалі выпрацоўкі правілаў запісу аднолькавых формаў наймення ў беларускай і рускай мовах.

¹ Праблема з двухмоўным запісам тапанімічных найменняў праяўляецца на некалькіх узроўнях: правапісу, словаўтварэння і словазмянення, лексічным, функцыянальным, матывацыйным, гісторыка-культурным. Некаторыя з іх прыводзім на прыкладзе ўрбонімаў Мінска. Назвы вуліц сталіцы Беларусі на вулічных знаках пішуцца на беларускай мове. У сувязі з гэтым многія найменні трэба перакладаць з рускай на беларускую мову, што на ўзроўні правапісу вызначаецца значнай колькасцю арфаграфічных і графічных памылак. Напрыклад, вул. *Кноріна*, вул. *Щорса*,

Праца па нармалізацыі і выпрацоўцы адзінага падыходу ў напісанні географічных найменняў на аснове міжнародных пагадненняў у Беларусі не мае такой працяглай традыцыі, як у Польшчы. Як адзначае Ірына Бародзіч, першыя працы, прысвечаныя нарматыўнай апрацоўцы ўсіх адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінак у Рэспубліцы Беларусь, праводзіліся ў перыяд 2003–2010 гг., вынікам чаго было выданне нарматыўных даведнікаў «Назвы населеных пунктаў Рэспублікі Беларусь» для кожнай вобласці асобна [4, с. 301].

Значымым для нармалізацыі і стандартызацыі тапанімічных найменняў Беларусі аказаліся міжнародныя пагадненні і супрацоўніцтва з ААН, у структурах якой дзейнічае Міжнародная група экспертаў па стандартызацыі географічных найменняў, у склад якой уваходзяць таксама спецыялісты Рэспублікі Беларусь [4, с. 301].

Напрыканцы 2010 года з’явіўся Закон «Аб найменнях географічных аб’ектаў», у якім вырашаюцца пытанні нармалізацыі і прысваення назваў географічным аб’ектам, іх перайменавання, а таксама забяспечвацца адзіны падыход да ажыццяўлення такой дзейнасці. Важным пунктам Закона з’яўляецца ахова географічных найменняў як неад’емнай часткі гісторыка-культурнай спадчыны Рэспублікі Беларусь [6].

Нягледзячы на пастанову Закона «Аб мовах» з 2010 г., з рэгулярнай перыядычнасцю вяртаюцца ідэі ўвядзення папраўкі ў існуючы закон, які даваў бы магчымасць перакладу, а не транслітарацыі тапанімічных назваў. Ініцыятарамі такіх змен найчасцей з’яўляюцца мясцовыя органы дзяржкіравання. Мэтазгодным, паводле іх, быў бы «спосаб перадачы географічных назваў шляхам прамога перакладу з беларускай на рускую мову: Будаўнікоў — Строителей,

вул. *Дэкабрыстаў* ды інш. Праблема ўзнікаюць таксама на лексічным узроўні, калі пад увагу не бяруцца розніцы ў значэнні беларускіх і рускіх назваў, у тым з’явы аманіміі. Напрыклад, як у сітуацыі транслітэрацыі рускай назвы вул. *Алейная*. Беларускае слова *алея* і рускае *аллея* супадаюць у значэнні ‘дарога, абсаджаная з абодвух бакоў дрэвамі або кустамі’. Разыходжанні паяўляюцца на ўзроўні форм прыметнікаў: беларускі *алеіны* можа быць утвораны ад назоўніка *алея* і *алея*, адпаведна суадносяцца са значэннямі ‘які звязаны з алеем, утвораны алеем, складаецца з алею’ і ‘які адносіцца да алеі-дарогі’, рускі прыметнік *аллейный* — толькі ад назоўніка *аллея*. Варта падкрэсліць, што беларускі прыметнік *алеіны* найчасцей выкарыстоўваецца са значэннем ‘які звязаны з алеем, утвораны алеем, складаецца з алею’. Пацверджаннем гэтаму могуць быць вынікі лексічнай спалучальнасці прыметніка *алеіны* ў Нацыянальным корпусе беларускай мовы, дзе на 149 выпадкаў фіксуецца толькі адно словазлучэнне з прым. *алеіны* (ад *алея* у значэнні ‘дарога’) — *алеіная брама*, рэшта выступае са значэннем *алею*. На функцыянальным узроўні, у выпадку перакладу найменняў з рускай на беларускую мову прыводзіць да блытаніны ў адраснай функцыі, якая ў тапаніміі з’яўляецца асноўнай. Напрыклад, ул. *Обойная* — вул. *Шпагэрная*, ул. *Железнодорожная* — вул. *Чыгуначная*, ул. *Радужная* — вул. *Вясёлкавая*, ул. *Родниковая* — вул. *Крынічная* і г. д. Гл.: [9].

Чэрвеньская — Июньская. Такі падыход, мяркуюць яны, апраўданы ва ўмовах існавання ў Беларусі дзвюх дзяржаўных моў» [1]. Захадцы сённяшняй беларускай адміністрацыі прыпамінаюць гісторыю тапанімічных змен, якія праводзіліся польскімі, расійскімі, а пасля савецкімі чыноўнікамі. Паводле міжнароднага заканадаўства, на аснове якога была арганізавана стандартызацыя і нармалізацыя географічных найменняў, прамы пераклад тапонімаў непрамыяльны. Такі метада не выкарыстоўваецца ні ў адной краіне свету. У міжнароднай традыцыі для географічных найменняў замест перакладу выкарыстоўваюць наступныя спосабы перадачы ўласных назваў: транскрыпцыя, транслітарацыя, транспазіцыя, калька. Як адзначае ААН, такога тыпу дзеянні ў адносінах да найменняў адмоўна ўплываюць на гістарычна-культурны іменаслоў, сцераюць нацыянальныя асаблівасці мовы [1].

Праца тапанімічнай камісіі ў рамках міжнароднай групы пры ААН прычынілася да распрацоўкі беларускага лацінскага алфавіту (беларускай лацінкі). Патрэба выкарыстання такога алфавіту была звязана са шматлікімі аспектамі сучаснага жыцця, між іншым, са стандартызацыяй тапанімічных найменняў картаграфічных выданняў, а таксама онімаў у іншамоўных інфармацыйных крыніцах [5, с. 289]. Правілы перадачы беларускага пісьма сродкамі лацінскай графікі былі зацверджаны Міжнародным камітэтам ААН у 2007 г. На аснове гэтага была падрыхтавана афіцыйная «Інструкцыя па транслітарацыі географічных назваў Рэспублікі Беларусь літарамі лацінскага алфавіта», нормамі якой могуць карыстацца як замежныя, так і беларускія выдаўцы [5, с. 289]. Замацаванне беларускага лацінскага алфавіта ў Беларусі адбылося на аснове Закона Рэспублікі Беларусь «Аб назвах географічных аб’ектаў» (артыкул 9. Паўнамоцтвы Дзяржаўнага камітэта па маёмасці Рэспублікі Беларусь у сферы найменняў географічных аб’ектаў) ад 16 лістапада 2010 г. № 190-3¹. Нармалізацыя перадачы географічных найменняў сродкамі лацінскага алфавіту станюча ўплывае не толькі на стандартызацыю тапанімічнай сістэмы назваў, але і на беларускую мову ўвогуле. Беларускае сістэма транслітарацыі, створаная на аснове традыцыйнай беларускай лацінкі, з’яўляецца часткай гісторыі беларускай мовы. Дадаткова, беларуская лацінка, як ніводная іншая сістэма, дазваляе захаваць свасасаблівае фанетычнае афармленне ўласных іменаў.

Варта падкрэсліць, што моўная палітыка Беларусі ў дачыненні да тапанімічных найменняў вядзецца не па ініцыятыве дзяржавы, а з увагі на міжнародныя пагадненні ў рамках ААН, намаганнямі беларускіх навукоўцаў, якія працуюць у складзе міжнароднай Групы экспертаў, а таксама згодна з прыярытэтамі, якія ставяцца ААН па пытаннях географічных найменняў.

¹ Закон Рэспублікі Беларусь «О наименованиях географических объектов» (Статья 9. Полномочия Государственного комитета по имуществу Республики Беларусь в области наименований географических объектов). URL: http://kodeksy-by.com/zakon_rb_o_naimenovanayah_geograficheskikh_ob_ektov/9.htm.

Нацыянальная тапанімія і геаграфічныя назвы, паводле рэзалюцыі ААН, з'яўляюцца гісторыка-культурнай спадчынай краіны.

Такім чынам, можна сцвердзіць, што моўная палітыка Беларусі, нягледзячы на існуючую моўную сітуацыю, на ўзроўні заканадаўства рэгулюецца шэрагам унутрыдзяржаўных дакументаў. Значная колькасць моўных пытанняў вырашаецца ў рамках Арганізацыі Аб'яднаных Нацый, членам якой БССР, а пасля Рэспубліка Беларусь з'яўляецца з дня яе заснавання.

Параўнаць моўную палітыку Польшчы і Беларусі амаль немагчыма. Нацыянальныя мовы абедзвюх дзяржаў развіваліся ў зусім іншых абставінах. У моўнай палітыцы Польшчы ніколі не ўзнікала пытання аховы мовы ад знікнення, у той час як беларуская мова ўжо на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў змагаецца за сваё існаванне. У дачыненні да тапанімічных найменняў вялікую ролю адыгрываюць палітычныя ўмовы, у якіх знаходзяцца дзяржавы. Польшча, дзякуючы ратыфікацыі шэрагу еўрапейскіх дакументаў, выпрацоўцы ўнутрыдзяржаўных актаў, рэалізуе моўную палітыку згодна са стандартамі дэмакратычнай краіны. Беларуская моўная палітыка рэалізуецца на аснове Канстытуцыі і ўнутрыдзяржаўных законаў. У дачыненні да айконімаў станоўчым фактарам у захаванні нацыянальнага тапанімічнага фонду Беларусі з'яўляецца прыняцце рэзалюцыі ААН.

Літаратура

1. Абрамовіч, Г. Геаграфічныя назвы на расійскую перакладаць не будуць? / Г. Абрамовіч [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <http://nn.by/?c=ar&i=114764>. — Дата доступу: 30.08.2016.
2. Баршчэўская, Н. Сітуацыя беларускай мовы ў Польшчы / Н. Баршчэўская // *Belarusika = Albaruthenica*. — Кн. 32. — Мінск, 2012. — С. 342–353.
3. Беларуская мова. Энцыклапедыя / пад рэд. А. Я. Міхневіча. — Мінск, 1994.
4. Бородич, И. В. Некоторые проблемы в области наименований географических объектов Республики Беларусь / И. В. Бородич // *Беларуская аномастыка. Гісторыя і сучаснасць: матэр. міжнар. навук. канф. (Мінск, 20 красавіка 2010 г.)*. — Мінск, 2010. — С. 300–303.
5. Давідоўскі, П. М. Перадача беларускіх онімаў графічнымі сродкамі лацінскага алфавіта: маштаб праблемы / П. М. Давідоўскі // *Беларуская аномастыка. Гісторыя і сучаснасць: матэр. міжнар. навук. канф. (Мінск, 20 красавіка 2010 г.)*. — Мінск, 2010. — С. 289–295.
6. Закон аб назвах геаграфічных аб'ектаў [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: http://tbn-mova.by/laws1_7.html. — Дата доступу: 30.08.2016.
7. Закон Рэспублікі Беларусь ад 13.07.1998 № 187-З «Аб унясенні змяненняў і дапаўненняў у Закон Рэспублікі Беларусь “Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь”» [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <http://pravo.newsby.org/belarus/zakon1/z552.htm>. — Дата доступу: 30.08.2016.
8. Кавалёва, А. В. Страчаныя адантрапанімічныя айконімы на -і/-ы, матываваныя імёнамі-мянушкамі / А. В. Кавалёва // *Беларуская аномастыка. Гісторыя і сучаснасць: матэр. міжнар. навук. канф. (Мінск, 20 красавіка 2010 г.)*. — Мінск, 2010. — С. 72–76.

9. Капылюў, І. Л. Праблема ўнармавання назваў вуліц горада Мінска / І. Л. Капылюў // *Беларуская аномастыка. Гісторыя і сучаснасць: матэр. міжнар. навук. канф. (Мінск, 20 красавіка 2010 г.)*. — Мінск, 2010. — С. 295–299.
10. Лемцюгова, В. П. Беларуская айканімія як аб'ект навукі і практыкі / В. П. Лемцюгова // *Беларуская аномастыка. Гісторыя і сучаснасць: матэр. міжнар. навук. канф. (Мінск, 20 красавіка 2010 г.)*. — Мінск, 2010. — С. 10–17.
11. Моўная палітыка ў Беларусі ў 1990-я гады [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <http://tbn-mova.by/monitoring16.html>. — Дата доступу: 30.08.2016.
12. Мячкоўская, Н. Сацыялінгвістычны погляд на чыннікі, тармазы і прыярытэты нацыянальнага адраджэння / Н. Мячкоўская // *Беларуская мова: шляхі развіцця, кантакты, перспектывы: матэр. III Міжнароднага кангрэса беларусістаў “Беларуская культура ў дзялогу цывілізацый”*. — Мінск, 2001. — С. 173–180.
13. Трацяк, В. Двухмоўныя назвы на Беласточчыне / В. Трацяк // *Acta Albaruthenica* 14. — Варшава, 2014. — С. 257–268.
14. Barszczewska, N. Język białoruski w Polsce — historia i stan obecny / N. Barszczewska // *Acta Polono-Ruthenica*. — Т. XIV. — Olsztyn, 2009. — S. 339–351.
15. Cieślakowa, A. Polityka językowa i ustalenia prawne dotyczące nazw własnych / A. Cieślakowa // *Polska polityka komunikacyjnojęzykowa wobec wyzwań XXI wieku / pod red. S. Gajdy, A. Markowskiego, J. Porayskiego-Pomsty*. — Warszawa, 2005. — S. 217–222.
16. Europejska karta języków regionalnych i mniejszościowych, Strasbourg 1966 [Electronic resource]. — Mode of access: <http://mniejszosci.narodowe.mac.gov.pl/mnc/prawo/europejska-karta-jezyk>. — Date of access: 30.08.2016.
17. Gajda, S. Program polskiej polityki językowej (rozwiązania wstępne) / S. Gajda // *Polska polityka językowa na przełomie tysiącleci*. — Lublin, 1999.
18. Janowicz, J. Likwidacja oficjalnego nazewnictwa miejscowości Białostoczczyzny pochodzenia białoruskiego przez administrację rządową w latach 1921–2004 / J. Janowicz [Electronic resource]. — Mode of access: http://kamunikat.org/usie_knihi.html?pubid=11994. — Date of access: 30.08.2016.
19. Klemensiewicz, Z. Język jako współczynnik polskiego bytu narodowego i państwowego / Z. Klemensiewicz // *Biuletyn Towarzystwa Językoznawczego*. — 1968. — Z. XXVI. — S. 3–7.
20. Kondratiuk, M. Urzędowe i gwarowe nazwy miejscowości Białostoczczyzny / M. Kondratiuk. — Białystok, 2011.
21. Lubas, W. Polityka językowa / W. Lubas. — Opole, 2009.
22. Pisarek, W. Istota i sens polskiej polityki językowej / W. Pisarek // *Polska polityka językowa na przełomie tysiącleci*. — Lublin, 1999. — S. 13–23.
23. Rzetelsko-Feleszko, E. Czy trzeba albo czy można ingerować w «nomina propria» / E. Rzetelsko-Feleszko // *Polska polityka komunikacyjnojęzykowa wobec wyzwań XXI wieku / pod red. S. Gajdy, A. Markowskiego, J. Porayskiego-Pomsty*. — Warszawa, 2005. — S. 212–216.
24. Słowińska onomastyka. Encyklopedia / pod red. E. Rzetelsko-Feleszko, A. Cieślakowej. — Т. II. — Warszawa, 2003.

25. Słownik języka polskiego. — Warszawa, 1995.
26. Słownik staropolski. — T. IV. — Wrocław; Warszawa; Kraków, 1963.
27. Wolnicz-Pawłowska, E. Standaryzacja narodowych nazw geograficznych w świetle polskiego prawa (na tle prawa międzynarodowego) / E. Wolnicz-Pawłowska // Polska polityka komunikacyjnojęzykowa wobec wyzwań XXI wieku / pod red. S. Gajdy, A. Markowskiego, J. Porayskiego-Pomsty. — Warszawa, 2005. — S. 223–232.